

An Overview on 80 Years of Publications of the National Library and Archives of Iran (1937-2019) as the Most Active Governmental Publisher in the Field of Library and Archival Sciences

Ali Sadeghzadeh Vayghan

*Corresponding author, Ph.D, Knowledge and Information Science, Research Expert of National library and archives of I.R. Tehran, Iran. E-mail: Sadeghzadeg3832@yahoo.com

Azam Najafgholinejad

Assistant Professor, Knowledge and Information Science, National library and archives of I.R. Tehran, Iran. E-mail: najafgholinezhad@gmail.com

Abstract

Objective: This study was conducted to evaluate the performance of the publications of the National Library and Archives of Iran (NLAI) from the beginning until now, the compliance of the published works with the defined goals and missions, the amount and manner of cooperation with other publishers, identifying the most widely circulated works and the role of information and communication technology in publication.

Methodology: The present research is practical in terms of purpose and in terms of the nature and method of data collection, it is a descriptive bibliometric research. For information collection, "Printed catalogs of publications", "Brochures", "OPAC of NLAI", "List of printed publications at the end of books", "Annual publication records", "Libraries of the directors of the organization" "Correspondence with provincial and regional directors of NLAI branches" and "bibliographic sites" were used. Descriptive statistics and Excel software were used for analysis.

Findings: The data showed that the NLAI and the merged centers and libraries have published a total of 693 titles (1554 volumes) of books from 1937 to 2019, of which the share of the current organization (2002-2019) is 362 titles (675 volumes); Most of the works in terms of general subject were in the field of "Library and Information Science", "Historical Sciences" and "Archival and Documentary Science", respectively, and in terms of specialized subject, works were in the field of "Information Organization" and "Oral History"; The organization has collaborated with 68 public, private, and non-governmental publishers and institutions, domestic and foreign; In general, "Library and Information Science" has the highest circulation; Publications of the NLAI until the end of 2019 of 8 very effective and common possibilities of information and communication technologies in the publishing industry, including: publishing system (electronic receipt, reviewing and evaluation of works); Electronic publishing; Internet marketing and advertising; Online product store system (books, etc.); Database of customers and audiences; Needs assessment of the audience; Book recommendation system and social

networks; It has used technology tools only in the field of informing publications and receiving and sending files via email.

Conclusion: Most of the publications are in line with the goals of the organization in terms of general and specialized issues. The organization has not made significant use of the capacity of private sector publishers for publishing collaborations, due to a lack of mechanism and centralism; Book circulation is low, and most of the organization's bestsellers are books that have been donated and can not be a benchmark; Updating the statute, fundamental changes in the policy, changes in the composition of the publishing council, the appointment of expert managers, the use of new technologies in the publishing industry and especially the economic and profitability of the organization's publications, is the only way out of this situation.

Keywords: Government publications, National Library and Archives of Iran, Information and Communication Technology, publishing performance, Publishing evaluation

Article type: Research

How to cite:

Sadeghzadeh Vayghan, A., & Najafgholinejad, A. (2022). An Overview on 80 Years of Publications of the National Library and Archives of Iran (1937-2019) as the Most Active Governmental Publisher in the Field of Library and Archival Sciences. *Library and Information Sciences*, 25(3), 115-142.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 29/06/2022

Received in revised form: 16/07/2022

Accepted: 31/07/2022

Available online: 21/12/2022

Publisher: Central Library of Astan Quds Razavi
Library and Information Sciences, 2022, Vol. 25, No.3, pp. 115-142.

© The author(s)

بررسی کارنامه و چالش‌های ۸۰ ساله انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۱۶-۱۳۹۸)، به عنوان فعال‌ترین ناشر دولتی در حوزه علوم کتابداری و آرشیوی

علی صادق زاده وایقان

*نویسنده مسئول، دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کارشناس مسئول پژوهش سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران، ایران.
رایانامه: Sadeghzadeg3832@yahoo.com

اعظم نجفقلی نژاد

دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی، استادیار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران، ایران. رایانامه: najafgholinezhad@gmail.com

چکیده

اهداف: این پژوهش به منظور بررسی عملکرد انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از آغاز تاکنون، انطباق موضوع آثار چاپ شده با اهداف و مأموریت‌های تعریف شده، میزان و نحوه همکاری با ناشران دیگر، شناسایی پرتیراژترین آثار و نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در انتشارات انجام شده است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است و از نظر ماهیت و روش گردآوری داده‌ها، یک پژوهش کتاب‌سنجی توصیفی است. برای گردآوری اطلاعات، از «فهرست‌های چاپی انتشارات»، «بروشورها»، «آپک سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران»، «لیست منشورات چاپ شده در انتهای کتاب‌ها»، «کارنامه‌های انتشاراتی سالیانه منتشر شده»، «کتابخانه‌های دفاتر مدیران سازمان»، «مکاتبه با مدیران استانی و منطقه‌ای سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران» و «سایت‌های کتابشناختی» استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل، از آمار توصیفی و نرم‌افزار اکسل استفاده شده است.

یافته‌ها: داده‌ها نشان داد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و مراکز و کتابخانه‌های ادغام شده در مجموع ۶۹۳ عنوان (۱۵۵۴ جلد) کتاب از ۱۳۱۶ الی ۱۳۹۸ منتشر نموده‌اند که سهم سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) تعداد ۳۶۲ عنوان (۶۷۵ جلد) است؛ بیشترین آثار از نظر موضوع کلی به ترتیب در زمینه «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی»، «علوم تاریخی» و «علوم آرشیوی و اسنادی» و از نظر موضوع تخصصی در زمینه «سازماندهی اطلاعات» و «تاریخ شفاهی» بوده است؛ سازمان با ۶۸ ناشر و نهاد دولتی، خصوصی و مردم نهاد داخلی و خارجی همکاری انتشاراتی داشته است؛ از نظر موضوع کلی «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» بیشترین تیراژ را دارند؛ انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران تا پایان سال ۱۳۹۸ از ۸ نوع امکان بسیار مؤثر و رایج فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی در صنعت نشر، شامل: سامانه انتشارات (دریافت الکترونیکی، دوری و ارزیابی آثار)؛ نشر الکترونیکی؛ بازاریابی و تبلیغات اینترنتی؛ سامانه فروشگاه آنلاین محصولات (کتاب و ...)؛ بانک اطلاعاتی از مشتریان و مخاطبان؛ نیازسنجی از مخاطبان؛ سیستم توصیه‌گر کتاب و شبکه‌های اجتماعی؛ فقط در زمینه اطلاع‌رسانی منشورات دریافت و ارسال فایل‌ها از طریق ایمیل از ابزارهای فناوری استفاده نموده است.

نتیجه‌گیری: بیشتر منشورات از نظر موضوع کلی و تخصصی با اهداف سازمان همخوانی دارد. سازمان از ظرفیت ناشران بخش خصوصی برای همکاری‌های انتشاراتی به میزان قابل توجه بهره‌برداری نکرده است که نبود سازوکار و تمرکزگرایی از دلایل آن است. تیراژ کتاب‌ها پایین بوده و بیشتر کتاب‌های پرتیراژ سازمان، کتاب‌هایی است که اهدا شده و نمی‌تواند معیاری برای سنجش باشد. روزآمد نمودن اساسنامه، تغییر و تحول اساسی در ختمشی، تغییر در ترکیب شورای انتشارات، انتصاب مدیران متخصص، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین صنعت نشر و به ویژه نگاه اقتصادی و سودآوری به انتشارات سازمان، تنها راه برون رفت از این وضعیت است.

کلیدواژه‌ها: انتشارات دولتی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، فناوری اطلاعات و ارتباطات، عملکرد انتشارات، ارزیابی انتشارات

نوع مقاله: پژوهشی

استناد:

صادق‌زاده وایقان، علی؛ نجفقلی‌نژاد، اعظم (۱۴۰۱). بررسی کارنامه و چالش‌های ۸۰ ساله انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۱۶-۱۳۹۸). به عنوان فعال‌ترین ناشر دولتی در حوزه علوم کتابداری و آرشیوی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۲۵(۳)، ۱۱۵-۱۴۲.

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۴/۸ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۴/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۵/۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۹/۳۰

ناشر: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴۰۱، دوره ۲۵، شماره ۳، شماره پیاپی ۹۹، صص. ۱۱۵-۱۴۲.

© نویسندگان

مقدمه

کتاب کالایی فرهنگی و محصول صنعتی به نام چاپ و نشر است. این صنعت مانند هر صنعت دیگر نیازمند برنامه‌ریزی، سیاستگذاری، سرمایه‌گذاری و زیرساخت‌هایی است تا بتواند به یک اهرم فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مؤثر تبدیل شود. برخورد سطحی، سنتی و تجربی با مسئله نشر جوابگوی نیازهای جامعه کنونی نیست، زیرا نشر پیوندی عمیق با تاریخ، اقلیم، فرهنگ، اقتصاد و آموزش دارد و نیازمند حرکتی همه جانبه و در تمام ابعاد است. روشن است که این حرکت‌ها بازخورد سریع ندارند؛ اما در درازمدت، تغییرات اساسی ایجاد می‌کنند. بنابراین، پژوهش‌های بنیادی و کاربردی در زمینه نشر می‌توانند مبنای برنامه‌ریزی‌های بنیادی قرار بگیرند (باب‌الحوائجی، ۱۳۸۷). نشر کتاب آینه تمام‌نمای رشد مدنیت، فرهنگ و تمدن بشری است و یکی از شاخص‌های اصلی برای سنجش رشد و توسعه هر جامعه‌ای (در کنار سایر منابع اطلاعاتی) در دنیای امروز به شمار می‌رود (مطلبی، ۱۳۹۸). برای دستیابی به اهداف مورد نظر در صنعت نشر، توجه و تعادل در چرخه/ارکان نشر، ضروری است تا با فراهم ساختن آن‌ها، زمینه برای رسیدن به نتایج مطلوب هموار شود. چرخه فعال و متعادل نشر، از سه رکن اصلی و کلیدی تشکیل شده است:

تولید: آفرینش، پدیدآوردن و تولیدهای سه‌گانه فرهنگی، فنی-هنری و چاپی

توزیع: پخش سراسری آثار منتشر شده در کشور و راه‌ها، ابزارها، رسانه‌ها و سازوکارهای مرتبط با آن
مصرف: خریدن و خواندن آثار منتشر شده، بازخورد و سازوکارهای وابسته بدان (آذرنگ، ۱۳۸۹).

این سه بعد، ارکان نشر موفق هستند و در صورتی که در یکی از ابعاد، مشکلاتی وجود داشته باشد، نتیجه مطلوب حاصل نخواهد شد. این قضیه در مورد تمام انواع انتشارات از جمله انتشارات دولتی نیز صادق است. در ایران انتشارات دولتی به سبب وابستگی به بودجه دولتی، عدم توجه به سودآوری و بازاریابی، سیاست‌ها و تصمیم‌های غیرکارشناسی و غیرتخصصی مدیران، انتشار کتاب‌های غیرمرتبط و ... نیازمند ارزیابی و کنترل دوره‌ای هستند تا مبادا از ریل اصلی خارج شوند.

طبق قانون اساسنامه، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، سازمان علمی، آموزشی، خدماتی و پژوهشی است و چند وظیفه مهم در سطح ملی و بین‌المللی را بر عهده دارد. این سازمان علاوه بر بسترسازی برای اشاعه اطلاعات آثار مکتوب و غیرمکتوب موجود در گنجینه‌های خویش برای استفاده پژوهشگران داخلی و خارجی؛ ارائه خدمات فنی؛ برنامه‌ریزی و سازماندهی هماهنگ شده و یک‌دست به مراکز و نهادهای اطلاع‌رسانی کشور از جمله کتابخانه‌های دانشگاهی، عمومی، تخصصی و آرشیوهای دولتی و غیردولتی و ...؛ در زمینه اطلاع‌رسانی ابزارها و استانداردهای بین‌المللی برای فرایند کتابخانه‌ها و آرشیوها، لازم است نسبت به تدوین و انتشار رویه‌ها و دستورالعمل‌های لازم در سطح ملی اقدام نماید. سازمان برای تحقق این بخش از

وظایف خویش علاوه بر استفاده از توان علمی و پژوهشی متخصصان سازمانی (اعضای هیئت علمی و پژوهشگران سازمان) و غیرسازمانی برای ترجمه، تدوین و تألیف آثار مورد نیاز، نسبت به انتشار و اشاعه اطلاعات، استانداردها، رویه‌ها در قالب «کتاب» و «نشریه» در حوزه علم کتابداری و آرشیوی توسط واحدی به نام «انتشارات منابع کتابی و غیرکتابی» اقدام می‌نماید. بنابراین، به نظر می‌رسد برای ارتقای سطح این خدمات در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، عملکرد سازمان در این حوزه ارزیابی شود و تحولی برای ارتقاء کمی و کیفی و تسریع در انتشار و اشاعه اطلاعات با استفاده از ظرفیت‌های فناوری رخ دهد.

با توجه به این که سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۱۶-۱۳۹۸) از ادغام چند سازمان و نهاد شکل گرفته، اما اطلاعات جامع و دقیقی از عملکرد انتشارات سازمان‌ها و نهادهای ادغام شده تاکنون تدوین نشده است و اطلاعاتی درباره موضوع آثار منتشر شده و تطبیق آن با اهداف سازمان، میزان و نحوه همکاری با ناشران خصوصی و دولتی، آثار پرتیراژ و علل آن و میزان بهره‌وری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در انتشارات سازمان مشخص نیست؛ بنابراین، انجام این پژوهش می‌تواند علاوه بر تدوین و مستندسازی تاریخچه و پیشینه انتشارات سازمان بر اساس سازمان‌ها و نهادهای ادغام شده، برای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مدیران دست‌اندرکار، نسبت به تحول و ارتقاء کمی و کیفی انتشارات سازمان مفید باشد.

نهادهای و سازمان‌های شکل‌دهنده سازمان کنونی عبارتند از: (۱) کتابخانه عمومی معارف، (۲) کتابخانه ملی ایران، (۳) کتابخانه ملی پهلوی، (۴) اسناد ملی ایران، (۵) مرکز خدمات کتابداری و (۶) سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی. در این پژوهش، انتشارات نهادها و سازمان‌های مذکور در دوره‌ای که فعالیت مستقل انتشاراتی داشته‌اند، از نظر کمی بررسی خواهد شد. همچنین انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران پس از ادغام و تشکیل سازمانی به این نام (۱۳۸۱-۱۳۹۸) نیز بررسی خواهد شد. هدف اصلی از اجرای این پژوهش، بررسی عملکرد/کارنامه و چالش‌های انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به منظور بسترسازی برای سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، توسعه و تحول در انتشارات است. برای رسیدن به هدف مذکور پژوهش حاضر قصد دارد به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. عملکرد کمی انتشارات سازمان‌ها و نهادهای ادغام شده (۱۳۱۶-۱۳۸۱) و سازمان اسناد و کتابخانه

ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) چگونه است؟

۲. موضوع آثار چاپ شده در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران چقدر با اهداف و مأموریت‌های تعریف

شده سازمان همخوانی دارد؟

۳. میزان و نحوه همکاری انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران با ناشران خصوصی و دولتی

چگونه است؟

۴. پرتیراژترین آثار چاپ شده در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در چه موضوعاتی بوده است؟

۵. سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از چه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی در توسعه و تحول

انتشارات طی بازه زمانی مورد مطالعه استفاده نموده است؟

پژوهشی در مورد عملکرد انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) و همچنین سازمان‌ها و کتابخانه‌های ادغام شده در آن (۱۳۱۶-۱۳۸۱) ثبت نشده است، اگرچه ممکن است بررسی داخلی در این باره صورت گرفته باشد. صرفاً در مورد تاریخچه و فعالیت‌های کتابخانه ملی ایران، چندین گزارش منتشر شده است. عمده اطلاعات مربوط به انتشارات سازمان و فعالیت‌های آن، انتشار بروشورهای معرفی مختصر آثار تحت عنوان «فهرست نامگوی انتشارات» به مناسبت نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب و «کارنامه نشر» سالانه به مناسبت هفته پژوهش بود. میزان‌دار و یاوری (۱۳۹۶) در مقاله‌ای به بررسی ادغام سازمان اسناد ملی ایران و کتابخانه ملی ایران با توجه به ساختار اداری، صلاحیت‌ها و قواعد حقوقی حاکم بر فعالیت‌ها پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد: روی هم رفته و در مجموع تصمیم بر ادغام، بر صلاحیت‌های دو بخش اسناد ملی و کتابخانه ملی تأثیر چندانی نداشته است و تقریباً با همان صلاحیت‌های گذشته و در کنار یکدیگر و صرفاً تحت مدیریتی واحد به حیات خود ادامه داده است.

برخی پژوهش‌ها به بحث میزان انتشارات سازمان‌ها و آمار نشر نهادها پرداخته‌اند. ابراهیمی (۱۳۸۶) طی پژوهشی، مرکز مدارک علمی، موزه و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور را از گذشته تا امروز مورد مطالعه قرار داد و به این نتیجه رسید که این مرکز روند رو به رشدی را طی کرده است. در این پژوهش ضمن اشاره به جنبه‌های مثبت این مرکز، مشکلات و مسائلی که در طی مسیر وجود داشت، مورد توجه قرار گرفت. اشرفی‌ریزی، کاظم‌پور و پاپی (۱۳۸۹) نیز در پژوهشی با عنوان «تعیین میزان انتشارات ناشران تخصصی غیردولتی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۰» به این نتیجه رسیدند که بیشترین تعداد کتاب‌ها در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی توسط نشر چاپار انتشار یافته است و کمترین تعداد به انتشارات کتابخانه رایانه‌ای تعلق دارد. همچنین نسبت کتاب‌های تألیفی بیشتر از کتاب‌های ترجمه شده است و ناشران در موضوع سازماندهی بیشترین و در موضوع سرگذشت‌نامه‌ها، کمترین کتاب را منتشر کرده‌اند. تبریزنیا و افقهی (۱۳۹۴) در سطحی کلان پژوهشی را با عنوان «آمار نشر کتاب در ایران (۱۳۵۸-۱۳۹۳)» بر اساس داده‌های مؤسسه خانه کتاب ایران ارائه نموده‌اند. در این پژوهش علاوه بر آمارهای تولید کتاب، اطلاعات توصیفی شامل کتاب‌ها، ناشران و پدیدآورندگان دارای بیشترین نوبت چاپ، بیشترین شمارگان، بیشترین تعداد عناوین، به تفکیک حوزه‌های بزرگسال، کودک و نوجوان و کمک آموزشی در طول ۳۶ سال بعد از انقلاب اسلامی ارائه شد. همچنین، میانگین سنوات فعالیت ناشران در ایران ارائه شده است. موضوع

«ناشر مؤلف» و آمارهایی که از این پدیده حوزه نشر وجود دارد یکی از چالش‌های اصلی حوزه نشر معرفی شده است.

برخی پژوهش‌های موجود نیز بر عوامل مؤثر بر صنعت نشر و مشکلات و چالش‌های پیش رو در این صنعت پرداخته‌اند. انصارزاده (۱۳۹۶) در پژوهشی به عوامل مؤثر بر فروش کتاب در ایران از دیدگاه ناشران و کتابفروشان به این نتیجه رسید که ناشران و کتابفروشان در ارتباطات خود با مخاطبان ضعیف عمل می‌کنند و حتی برخی از کتابفروشان و ناشران ارتباط با مشتری را نادیده می‌گیرند. همچنین، صنعت نشر در ایران از جمله صناعی است که ناشران، رقابت چندانی برای فروش کتاب ندارند. به طوری که برخی از ناشران و کتابفروشان نسبت به بازاریابی و تبلیغ منابع انتشاراتی خود غفلت می‌کنند و حتی برخی از ناشران بخش خصوصی و دولتی به دلیل نداشتن بودجه کافی، بخش بازاریابی ندارند و یا داشتن بخش بازاریابی را بسیار پرهزینه می‌دانند. رسولی (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی به مشکلات و چالش‌های فروشگاه‌های برخط کتب در ایران پرداخته است. در این گزارش فروشگاه‌های برخط کتاب در چهار دسته کلی طبقه‌بندی شده‌اند. فروشگاه‌های برخط ناشران، فروشگاه‌های زنجیره‌ای، فروشگاه‌های مستقل و خرده‌فروشی‌های اینترنتی. برای آگاهی از دامنه فعالیت هر کدام از این فروشگاه‌ها، چه در سطح بین‌المللی و چه در ایران، مثال‌هایی بیان شده است. مطلبی (۱۳۹۸) در پژوهشی مشکلات صنعت نشر کتاب ایران را شناسایی و بیان نمود. نتایج نشان داد نابسامانی وضعیت توزیع کتاب، حرفه‌ای نبودن بخش اعظم ناشران و نداشتن تخصص کافی در حوزه نشر، عدم توجه به اطلاع‌رسانی و تبلیغ کتاب از سوی آن‌ها، بی‌توجهی به سازوکارهای اقتصادی «تولید، توزیع و مصرف کتاب» مهم‌ترین مشکلات حرفه‌ای (درون صنفی) صنعت نشر محسوب می‌شود. به علاوه، صنعت نشر با مشکلاتی چون بی‌توجهی به اقتصاد نشر، کمبود کتابفروشی‌ها در سطح کشور و حرفه‌ای نبودن آن‌ها، تمرکز ناشران و امکانات در تهران، پایین بودن شمارگان کتاب، عدم توجه به جذابیت‌های صوری کتاب از سوی ناشران، دسترسی به کالاهای جانشین از سوی مردم، عدم همخوانی بین کتاب‌های تولید شده و نیازهای جامعه، تولید کتاب‌های کم محتوا و رواج کتاب‌سازی، غیرحرفه‌ای بودن پدیدآوری و مترجمی در ایران و ... روبه‌رو است.

برخی پژوهش‌های موجود نیز بر حوزه‌های تأثیرگذار بر صنعت نشر و چشم‌اندازهای موجود و تحول در این صنعت را مورد هدف قرار داده‌اند. طالب‌زاده (۱۳۹۶) در پژوهشی به ارزیابی هشت حوزه مهم و تأثیرگذار یارانه‌های نشر پرداخته است؛ از جمله: خرید کتاب، بن کتاب، نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، نمایشگاه کتاب استانی، حمایت از کتب ارزشمند، حمایت از توسعه نشر بین‌الملل، تسهیلات اعطای وام بانکی و جوایز ادبی و کتاب سال. معیدفر و دیگران (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی به شناسایی و ارزیابی چشم‌انداز، اهداف و سیاست‌های برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم در حوزه تولید کتاب در کشور، ویژگی‌ها و روندهای آن، توسعه

اقتصادی در کشور، وضعیت تولید کتاب در چارچوب اهداف، برنامه‌ها، توسعه، نقاط قوت و ضعف تولید کتاب در کشور طی سال‌های برنامه‌های مذکور پرداخته است. در خارج از کشور نیز پژوهش‌های مشابهی انجام شده است. محمود و ساکت^۱ (۲۰۰۷) در پژوهشی تحول بنیادی بخش سنتی انتشارات دولتی مالزی را بررسی کرده‌اند. در این پژوهش موانع پیشرفت، مدیریت داده‌ها و شفافیت‌ها شناسایی شد و پیشنهادهایی برای غلبه بر آن‌ها ارائه گردید. برخی از نگرانی‌های مربوط به اختلال، مانند تخریب خلاق که اغلب منفی و مخرب تلقی می‌شوند، با معرفی فناوری شناسایی شدند. استراتژی‌های کسب و کار و مدیریت با هم ترکیب شده و سیستمی پیشنهاد شد که عملکرد و کارایی را در این بخش افزایش دهد. مصطفی^۲ (۲۰۲۱) طی پژوهشی به مطالعه ایجاد و توسعه اداره چاپ و نشر دولتی کتابخانه پرداخت تا واقعیت کتابخانه، کاوش در مجموعه‌های کتابخانه جهت نظارت بر خدمات ارائه شده، چالش‌های پیش‌رو و فرصت‌های موجود در کتابخانه را روشن کند. برای دستیابی به اهداف مطالعه، علاوه بر استفاده از روش تحلیل محتوا، چک‌لیستی با هدف جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در مورد اداره چاپ و نشر دولتی کتابخانه، پرسشنامه‌ای برای کاربران برای سنجش میزان رضایت کاربران از خدمات ارائه شده و پیشنهادات آن‌ها برای توسعه کتابخانه و همچنین مصاحبه‌های شخصی و تجزیه و تحلیل منابع اسنادی، سوابق، مدارک و گزارشات تهیه گردید و در نهایت چارچوبی برای ایجاد و توسعه ارائه شده است.

بحث سازماندهی انتشارات و چالش‌های موجود در این زمینه نیز از دیگر پژوهش‌های موجود است. ایداجابا و دیگران^۳ (۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی سازماندهی و حفظ انتشارات دولتی در کتابخانه قانونگذاری ایالت بنوه ماکوردی^۴ پرداخته‌اند. این مطالعه با روش توصیفی پیمایشی انجام شد و یافته‌ها نشان داد انواع نشریات دولتی در کتابخانه مجلس ایالتی بنوه ماکوردی شامل گزارش‌های سالانه، گزارش‌های ویژه، گزارش نشست‌های پژوهشی، گزارش پژوهش، اسناد سریالی، اطلاعات و انتشارات تبلیغاتی موجود است. این مطالعه نشان داد چالش‌های سازماندهی و حفظ نشریات دولتی شامل عدم دسترسی فیزیکی به نشریات دولتی، کمبود منابع مالی، عدم کنترل کتاب‌شناختی، انواع طرح‌های طبقه‌بندی و همچنین سیاست‌های نامطلوب دولت و تجهیزات و مواد ناکافی است. نویسندگان پیشنهاد داده‌اند سازماندهی و حفظ نشریات دولتی باید شامل ایجاد خدمات آگاهی‌رسانی جاری و خدمات گزینشی اطلاعات برای دسترسی آسان به نشریات دولتی،

1. Mohmud & Sackett

2. Mostafa

3. Idachaba & et al

4. Benue State Legislative Library, Makurdi

تخصیص بودجه سالانه؛ کنترل کامل کتاب‌شناختی؛ معرفی طرح طبقه‌بندی واحد؛ استخدام کارکنان شایسته و واجد شرایط باشد. همچنین لازم است یک خط‌مشی خوب تدوین شود و تجهیزات و مواد کافی تهیه شود. مرور پیشینه‌ها نشان داد برخی پژوهش‌ها به بحث میزان انتشارات سازمان‌ها و آمار نشر نهادها پرداخته‌اند: (ابراهیمی ۱۳۸۶؛ اشرفی‌ریزی، کاظم‌پور و پاپی ۱۳۸۹؛ تبریزیا و افقهی ۱۳۹۴)، برخی دیگر عوامل مؤثر بر صنعت نشر و مشکلات و چالش‌های پیش‌رو در این صنعت را رصد کرده‌اند: (انصارزاده ۱۳۹۶؛ رسولی ۱۳۹۶؛ مطلبی ۱۳۹۸) و برخی پژوهش‌های دیگر حوزه‌های تأثیرگذار بر صنعت نشر و چشم‌اندازهای موجود و تحول در این صنعت را مورد هدف قرار داده‌اند: (طالب‌زاده ۱۳۹۶؛ معیدفر و دیگران ۱۳۹۶؛ محمود و ساکت ۲۰۰۷؛ مصطفی ۲۰۲۱). با توجه به این که پژوهشی در مورد عملکرد انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به عنوان یکی از فعال‌ترین ناشران دولتی در حوزه علوم کتابداری و آرشیوی، طی ۸۰ سال فعالیت، منتشر نشده است؛ پژوهشگران مصمم بودند تا درباره کارنامه و چالش‌های انتشاراتی این نهاد دولتی نگاه عمیق‌تری داشته باشند.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است و از نظر ماهیت و روش گردآوری داده‌ها، یک پژوهش کتاب‌سنجی توصیفی است. کتاب‌سنجی توصیفی شامل بررسی تعداد انتشارات در زمینه مورد نظر و یا بررسی و مقایسه آماری بازدهی مواد در موضوعی خاص در زمان‌های مختلف و یا تعداد تولید شده در موضوع‌های مختلف است. این بررسی، از طریق شمارش روزنامه، مقاله‌ها، کتاب‌ها و دیگر مواد نوشتاری، در یک زمینه خاص و یا از طریق شمارش چکیده‌های این مواد آ-ه در چکیده‌نامه‌های تخصصی انجام می‌گیرد (سن‌گوپتا، ۱۳۷۱). در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات، از «فهرست‌های چاپی انتشارات»، «بروشورها»، «آپک سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران»، «لیست منشورات چاپ شده در انتهای کتاب‌ها»، «کارنامه‌های انتشاراتی سالیانه منتشر شده»، «کتابخانه‌های دفاتر مدیران سازمان»، «مکاتبه با مدیران استانی و منطقه‌ای سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران» و «سایت‌های کتاب‌شناختی» از جمله سایت کتابخانه‌های دانشگاه تهران و کتابخانه مرکزی استان قدس رضوی و ... استفاده شد. جامعه مورد پژوهش، تمام کتاب‌های چاپ شده توسط: مرکز خدمات کتابداری، مرکز/سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، کتابخانه عمومی معارف، کتابخانه ملی ایران، کتابخانه ملی پهلوی، سازمان اسناد ملی ایران و سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در بازه زمانی ۱۳۱۶ تا ۱۳۹۸ بود. به همین منظور اطلاعات کامل کتاب‌شناسی آثار احصاء و به صورت تفکیکی همراه با موضوع کتاب تنظیم شد و سپس اطلاعات لازم از آن‌ها استخراج شد.

لازم به ذکر است با شیوع همه‌گیری کووید ۱۹ و وقفه‌های پیش‌بینی نشده در روندهای کاری، عملکرد انتشارات هم تحت‌الشعاع قرار گرفت و امکان بررسی آثار اندک چاپ شده طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۰ برای پژوهشگران مقدور نشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی و از نرم‌افزار اکسل استفاده شد.

یافته‌ها

پاسخ پرسش اول: عملکرد کمی انتشارات سازمان‌ها و نهادهای ادغام شده (۱۳۱۶-۱۳۸۱) و سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) چگونه بوده است؟

عملکرد کمی انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به انضمام سازمان‌ها و کتابخانه‌های ادغام شده (۱۳۱۶-۱۳۹۸)، به تفکیک نوع آثار (بر اساس نقش پدیدآور) در جدول ۱ نشان داده شده است:

جدول ۱. فراوانی آثار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به انضمام سازمان‌ها و کتابخانه‌های ادغام شده به تفکیک نوع آثار

ردیف	نوع اثر	کتابخانه مرکزی خدمات		سازمان مدارک فرهنگی		کتابخانه عمومی معارف		کتابخانه ملی ایران		کتابخانه ملی بهلولی		سازمان اسناد ملی ایران		کتابخانه ملی اسناد و سازمان اسناد و ایران		جمع		
		عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان	عنوان			
۱	تألیف	۱۹	۳۱	۱۹	۲۴	۲	۲	۲۲	۲۲	۱۲۱	۴	۸	۱	۱	۹۵	۱۷۵	۱۸۲	۳۶۲
۲	گردآوری و تدوین	۸	۱۳	۱۷	۱۱۷	-	-	۲۱	۱۰۲	۱	۳	۲۶	۶۰	۱۰۸	۱۸۰	۲۰۱	۴۷۵	
۳	گردآوری	۵	۴۲	۲۳	۷۰	-	-	۲۲	۶۶	۴	۱۳	۹	۱۱	۷۱	۱۲۵	۱۳۶	۳۲۸	
۴	ترجمه از انگلیسی	۶	۱۰	۱۱	۱۶	-	-	۱۵	۲۵	-	-	۶	۶	۲۸	۵۲	۷۶	۱۰۹	
۵	ترجمه از فارسی	۴	۱۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۴	۱۱
۶	به زبان لاتین و ...	۴	۹	-	-	-	-	۲	۲۰	۲	۶۷	-	-	۳	۴۲	۲۹	۱۳۰	
۷	تصحیح متون	-	-	-	-	-	-	۱	۱	۱	۲	۷	۱۵	۵	۶	۱۵	۲۲	
۸	چاپ فاکسیمیله	-	-	-	-	-	-	۸	۲۲	-	-	-	-	۴۲	۹۵	۵۰	۱۱۷	
	جمع	۴۶	۱۱۷	۷۰	۲۲۷	۲	۲	۱۱۳	۳۳۹	۳۱	۱۰۱	۶۹	۹۲	۲۶۲	۶۷۵	۶۹۳	۱۵۵۴	

مطابق جدول ۱، سازمان‌ها طی بیش از ۸۰ سال (از سال ۱۳۱۶ تا ۱۳۹۸)، تعداد ۶۹۳ عنوان (۱۵۵۴ جلد) کتاب منتشر کرده‌اند. آثار «گردآوری و تدوین» با ۲۰۱ عنوان و با اندک اختلاف آثار «تألیفی» با ۱۸۲ عنوان، سهم مهمی از منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و سازمان‌ها و کتابخانه‌های ادغام شده را به خود اختصاص داده است.

در جدول ۲ فراوانی آثار چاپ شده توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) به تفکیک نوع آثار به همراه فراوانی و درصد فراوانی ارائه شده است.

جدول ۲. فراوانی آثار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به تفکیک نوع آثار

ردیف	نوع اثر	فراوانی (عنوان)		فراوانی (جلد)	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	تألیف	۹۵	۲۶/۲۴	۱۷۵	۲۵/۹۲
۲	تدوین و گردآوری	۱۰۸	۲۹/۸۳	۱۸۰	۲۶/۶۶
۳	گردآوری	۷۱	۱۹/۶۱	۱۲۵	۱۸/۵۱
۴	ترجمه: انگلیسی به فارسی	۳۸	۱۰/۴۹	۵۲	۷/۷۰
۵	تصحیح متون	۵	۱/۳۸	۶	۰/۸۸
۶	چاپ فاکسیمیله: نسخه برگردان	۴۲	۱۱/۶۰	۹۵	۱۴/۰۷
۷	سایر: غیر فارسی زبان (انگلیسی و عربی)	۳	۰/۸۲	۴۲	۶/۲۲
جمع		۳۶۲	۱۰۰	۶۷۵	۱۰۰

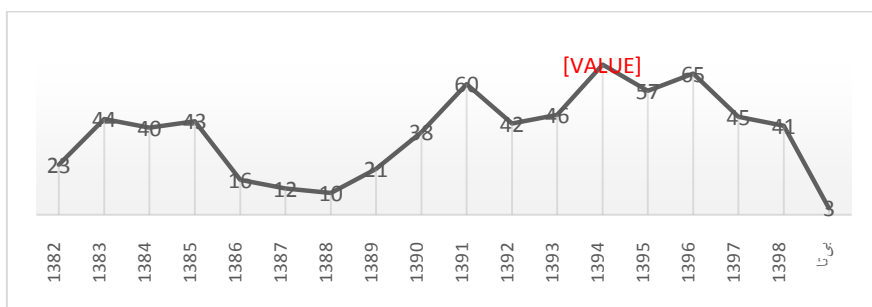
طبق جدول ۲ در منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، هم از نظر فراوانی «عنوان» و هم از نظر فراوانی «جلد» بر اساس نقش پدیدآور، «تدوین و گردآوری» با ۱۰۸ عنوان (۲۹/۸۳ درصد) بیشترین فراوانی و آثار «تصحیح متون» با ۵ عنوان (۱/۳۸ درصد) کمترین فراوانی دیده می‌شود. همچنین کمتر از یک درصد از منشورات سازمان، به زبان‌های غیرفارسی و بین‌المللی اختصاص یافته است.

در جدول ۳ عملکرد کمی انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) به تفکیک تاریخ نشر نشان ارائه شده است:

جدول ۳. فراوانی آثار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به تفکیک تاریخ نشر

ردیف	سال	فراوانی (جلد)		ردیف	سال	فراوانی (جلد)	
		تعداد	درصد			تعداد	درصد
۱	۱۳۸۲	۲۳	۳/۴۰	۱۰	۱۳۹۱	۶۰	۸/۸۸
۲	۱۳۸۳	۴۴	۶/۵۱	۱۱	۱۳۹۲	۴۲	۶/۲۲
۳	۱۳۸۴	۴۰	۵/۹۲	۱۲	۱۳۹۳	۴۶	۶/۸۱
۴	۱۳۸۵	۴۳	۶/۳۷	۱۳	۱۳۹۴	۶۹	۱۰/۲۲
۵	۱۳۸۶	۱۶	۲/۳۷	۱۴	۱۳۹۵	۵۷	۸/۴۴
۶	۱۳۸۷	۱۲	۱/۷۷	۱۵	۱۳۹۶	۶۵	۹/۶۲
۷	۱۳۸۸	۱۰	۱/۴۸	۱۶	۱۳۹۷	۴۵	۶/۶۶
۸	۱۳۸۹	۲۱	۳/۱۱	۱۷	۱۳۹۸	۴۱	۶/۰۷
۹	۱۳۹۰	۳۸	۵/۶۲	۱۸	بی‌تا	۳	۰/۴۴
جمع		۳۶۲	۱۰۰	۶۷۵			

طبق جدول ۳، بیشترین آثار به ترتیب در سال‌های ۱۳۹۴ با ۶۹ جلد (۱۰/۲۲ درصد)، ۱۳۹۶ با ۶۵ جلد (۹/۶۲ درصد) و ۱۳۹۱ با ۶۰ جلد کتاب (۸/۸۸) توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران منتشر شده است. کمترین منشورات نیز به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۸ با ۱۰ جلد (۱/۴۸ درصد) و ۱۳۸۷ با ۱۲ جلد (۱/۷۷ درصد) بوده است. ضمناً به طور میانگین سالانه حدود ۴۰ جلد کتاب (با احتساب گزارش‌های سالانه) توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران منتشر شده است. عملکرد کمی انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) در فواصل زمانی متفاوت در نمودار ۱ به وضوح دیده می‌شود:

نمودار ۱۶. فراوانی آثار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به تفکیک تاریخ نشر

پاسخ پرسش دوم: موضوع آثار چاپ شده سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران چقدر با اهداف و

مأموریت‌های تعریف شده سازمان همخوانی دارد؟

موضوع‌های کلی آثار چاپ شده توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران بر مبنای فروست موضوعی

تعین شده توسط انتشارات به تفکیک نوع آثار (بر اساس نقش پدیدآور) در جدول ۴ نشان داده شده است:

جدول ۴. فراوانی فروست‌های موضوعی کلی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به تفکیک نوع اثر

ردیف	فروست موضوعی کلی	نوع اثر												جمع			
		تألیف		گردآوری و تدوین		گردآوری		ترجمه از انگلیسی		تصحیح متون		نسخه برگردان			غیر فارسی		
		تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)	تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)	تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)	تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)	تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)	تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)	تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)	تعداد (عنوان)	تعداد (جلد)
۱	علوم آرشئولوژی و اسنادی	۶	۸	۱۶	۲۰	۷	۱۲	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	-	-	۱	۱	۴۴	۵۵
۲	علوم آرشئولوژی و کتابخانه‌های	۳	۳	۳	۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۵	۵
۳	علوم ادبی و عرفانی	۳	۶	۳	۳	-	-	۱	۱	-	-	-	-	۷	۶	۱۱	۱۶
۴	علوم ارتباطات	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۵	علوم بهداشتی و درمانی	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۶	علوم تاریخی	۲۴	۲۷	۵۳	۷۳	۲۱	۲۳	۱	۳	۴	۵	-	-	-	-	۱۰۳	۱۳۱
۷	علوم دینی	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۰	۱۰	۱۱	۱۱
۸	علوم رایانه‌ای	-	-	-	-	-	-	۱	۱	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۹	علوم سیاسی	-	-	-	-	-	-	۷	۱	-	-	-	-	-	-	۱	۷
۱۰	علوم فرهنگی و اجتماعی	-	-	۱	۱	-	-	۱۱	۱۰	۶	۶	-	-	-	-	۱۷	۱۸
۱۱	علوم فنی و مهندسی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱	-	-	-	۱	۱
۱۲	علوم کبایه‌ای و اطلاع‌رسانی	۵۴	۱۲۵	۲۶	۷۴	۱۸	۳۰	۱۶	۲۸	-	-	-	-	۲۴	۷۶	۱۴۰	۳۷۴
۱۳	علوم هنری	۳	۳	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	۲	۵	۵
۱۴	گزارش‌های سازمانی	۱	۱	۶	۶	۱۴	۴۲	-	-	-	-	-	-	-	-	۲۱	۴۹
	جمع	۹۵	۱۷۵	۱۰۸	۱۸۰	۷۱	۱۲۵	۳۸	۵۲	۵	۶	۴۲	۹۵	۳	۴۲	۴۲	۶۷۵

۱۷	سندپژوهی	۱	۱	۱۹	۲۵	۳	۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲۳	۲۹
۱۸	سندشناسی	۱	۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۳
۱۹	شعر و داستان فارسی	۲	۶	۱	۱	-	-	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۴	۸
۲۰	فرهنگ و اجتماع	-	-	۲	۲	۱۱	۱۰	۵	۵	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۷	۱۸
۲۱	فناوری اطلاعات و ارتباطات	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۲۲	فهرست آثار هنری	۱	۱	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۴	۴
۲۳	فهرست اسناد	-	-	-	-	-	-	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۲۴	فهرست چاپ سنگی	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۲۵	فهرست نسخه‌های خطی	۶	۴۷	۱	۴۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۸	۱۳۲
۲۶	کتابخانه‌های آموزشی	-	-	۲	۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	۳
۲۷	کتابخانه‌های تخصصی	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۲۸	کتابخانه‌های دانشگاهی	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۲۹	کتابخانه‌های دیجیتال	۲	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	۲
۳۰	کتابداران	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۳۱	کتابشناسی	۱	۱	۵	۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۶	۸
۳۲	گزارش‌های سازمانی	۱	۱	۶	۶	۱۴	۴۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲۱	۴۹
۳۳	مدیریت اسناد	-	-	-	-	-	-	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۳۴	مدیریت اطلاعات	۲	۲	۲	۲	۳	۴	۱	۱	۴	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۸	۹
۳۵	ترمیم‌افزارها	-	-	-	-	-	-	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۳۶	تسخن‌شناسی امپرشناسی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۱
۳۷	تسخن‌شناسی	۴	۶	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۳	۲۶
۳۸	تشریحات ادواری	۴	۴	۲	۲	۲	۹	-	-	۹	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۲	۹۱
۳۹	تهادهای آرشیوی	-	-	۲	۲	۲	۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۵	۸
۴۰	تهادهای کتابداری	-	-	۲	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	۲
	جمع	۹۵	۱۷۵	۱۰۸	۱۸۰	۷۱	۱۲۵	۴۸	۵۲	۵	۶	۴۲	۹۵	۳	۴۲	۳	۴۲	۳۶۲	۶۷۵

جدول ۵ نشان می‌دهد منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در ۴۰ موضوع تخصصی است. از بین ۴۰ موضوع تخصصی، بر اساس عنوان به ترتیب «تاریخ شفاهی» با ۳۹ عنوان (۱۰/۷۷ درصد)، «سازماندهی اطلاعات» با ۳۷ عنوان (۱۰/۲۲ درصد) و «سرگذشت‌نامه‌ها» با ۳۴ عنوان (۹/۳۹ درصد) بیشترین فراوانی، ولی بر اساس تعداد جلد، «نشریات ادواری» با ۹۱ جلد (۱۳/۴۸ درصد)، «سازماندهی اطلاعات» با ۶۶ جلد (۹/۷۷ درصد) و «تاریخ شفاهی» با ۵۸ جلد (۸/۵۹ درصد)، بیشترین فراوانی را دارند. موضوع‌های «آموزش کتابداری، انقلاب اسلامی، خوشنویسی اسلامی، سلامت منابع انسانی، فناوری اطلاعات و

ارتباطات، فهرست کتاب‌های چاپ سنگی، کتابخانه‌های تخصصی، کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابداران، مدیریت اسناد و نرم‌افزارها» با ۱ عنوان / جلد کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

پاسخ پرسش سوم: میزان و نحوه همکاری انتشارات سازمان با ناشران خصوصی و دولتی چگونه است؟ برای پاسخ به این پرسش، میزان و نحوه همکاری سازمان‌ها و نهادها با سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در بازه زمانی مورد مطالعه، به تفکیک سازمان‌ها و نهادها در ادامه (جدول ۶ و ۷) ارائه می‌گردد:

جدول ۶. جمع‌بندی انواع همکاری‌های انتشاراتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

ردیف	نوع همکاری	فراوانی (عنوان)		فراوانی (جلد)	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	ناشر اصلی = ناشر اول	۴۳	۴۶/۲۴	۷۹	۵۹/۴
۲	ناشر مشترک = ناشر دوم یا سوم	۳۶	۳۸/۷۱	۴۰	۳۰/۰۶
۳	درج آرم سازمان در جلد، شناسنامه، فیپا (یادداشت) و ...	۱۴	۱۵/۰۵	۱۴	۱۰/۵۳
جمع		۹۳	۱۰۰	۱۳۳	۱۰۰

داده‌های جدول ۶ نشان می‌دهد:

- به طور کلی انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از ۳۶۲ عنوان، در انتشار ۹۳ عنوان (۲۵/۶۹ درصد) با ۸۱ مؤسسه، ناشر خصوصی یا دولتی داخلی و خارجی همکاری نموده است.
- انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (سازمان مرکزی) هم از نظر فراوانی و هم از نظر فراوانی «جلد»، در نقش «ناشر اصلی = ناشر اول» بیشترین همکاری را با مؤسسه‌ها/ ناشران خصوصی یا دولتی داخلی و خارجی داشته است. همکاری انتشاراتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران با ناشران داخلی و خارجی به تفکیک در جدول ۷ آمده است:

جدول ۷. همکاری انتشاراتی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران با ناشران داخلی و خارجی

ردیف	انواع ناشران	تعداد ناشران	نوع همکاری				جمع			
			ناشر اصلی		ناشر دوم		درج آرم			
			عنوان	جلد	عنوان	جلد	عنوان	جلد		
۱	سازمان‌ها و نهادهای دولتی	۳۷	۱۰	۱۱	۱۵	۲۲	۶۷	۱۰۸	۹۲	۱۴۱
۲	نهادهای غیردولتی و مردم نهاد	۱۵	۱۱	۱۲	۸	۱۲	۲۵	۳۷	۴۴	۶۱
۳	ناشران خصوصی	۲۹	۴۲	۴۲	۱	۱	۱۵	۲۴	۵۸	۶۷
۴	مؤسسه‌ها و نهادهای خارجی	۴	-	-	۳	۴۱	۱	۱	۴	۴۲
جمع		۸۵	۶۳	۶۵	۲۷	۷۶	۱۰۸	۱۷۰	۱۹۸	۳۱۱
		۱۹۸ عنوان / ۳۱۱ جلد								

داده‌های جدول ۷ نشان می‌دهد:

۱. از کل منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تعداد ۶۳ عنوان (۳۱/۸۱ درصد) توسط ناشران دیگر (به عنوان ناشر اول) چاپ شده و سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به عنوان ناشر مشترک/ ناشر دوم یا سوم همکاری نموده است؛ ناشران دیگر (به عنوان ناشر مشترک/ دوم یا سوم) در انتشار تعداد ۲۷ عنوان (۱۳/۶۳ درصد) با انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران همکاری داشته‌اند؛ همچنین در تعداد ۱۰۸ عنوان (۵۴/۵۴ درصد)، نام و آرم ناشران، سازمان‌ها، نهادهای دولتی و غیردولتی داخلی و خارجی درج شده است.

۲. انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (کل سازمان) در طول ۱۷ سال (۱۳۸۲-۱۳۹۸) هم از نظر عنوان و هم از نظر تعداد جلد با انتشارات «سازمان‌ها و نهادهای دولتی» داخلی بیشترین همکاری را داشته است.

پاسخ پرسش چهارم: پرتیراژترین آثار چاپ شده در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در چه موضوعاتی بوده است؟

وضعیت تیراژ/ شمارگان منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران بر اساس «نوع آثار» در جدول ۹ نشان داده شده است:

جدول ۹. وضعیت تیراژ منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (بر اساس نوع آثار)

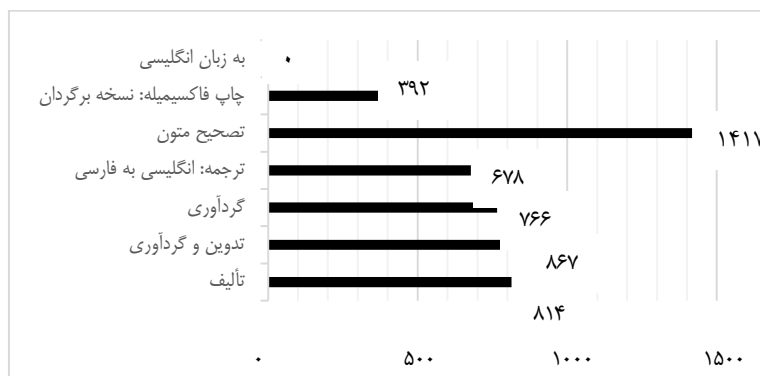
ردیف	نوع اثر	تعداد کل (جلد)	فراوانی آثار دارای تیراژ		میانگین تیراژ (جلد)
			تعداد	درصد	
۱	تألیف	۱۷۶	۱۶۱	۹۱/۴۷	۸۱۴
۲	تدوین و گردآوری	۲۲۰	۱۹۸	۹۰	۸۶۷
۳	گردآوری	۱۲۵	۷۳	۵۸/۴	۷۶۶
۴	ترجمه: انگلیسی به فارسی	۵۲	۵۲	۱۰۰	۶۷۸
۵	تصحیح متون	۶	۶	۱۰۰	۱۴۱۷
۶	چاپ فاکسیمیل: نسخه برگردان	۹۵	۹۰	۹۴/۷۳	۳۹۲
۷	به زبان انگلیسی	۱	-	-	-
	جمع	۶۷۵	۵۸۰	۸۵/۹۲	۷۵۵

داده‌های جدول ۹ نشان می‌دهد:

۱. تیراژ تعداد ۵۸۰ جلد (۸۵/۹۲ درصد) از منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران مشخص است.

۲. میانگین تیراژ منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران ۷۵۵ جلد است.

۳. در بین منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، آثار «تصحیح متون» بیشترین و آثار «چاپ فاکسیمیله» کمترین تیراژ را نسبت به بقیه آثار دارند. در نمودار ۲ میانگین تیراژ منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (بر اساس نوع آثار) به وضوح روشن است:

نمودار ۲. میانگین تیراژ منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (بر اساس نوع آثار)

پاسخ پرسش پنجم: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از چه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی در

توسعه و تحول انتشارات طی بازه زمانی مورد مطالعه استفاده نموده است؟

برای پاسخ به این پرسش، بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای صورت گرفته در ادبیات، فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی که در فرایندهای نشر کتاب، شامل: تولید، توزیع، اطلاع‌رسانی و فروش، مؤثر بوده و ناشران دیگر داخلی و خارجی بهره‌مند شده‌اند، شناسایی و گزارش شده است. در جدول ۱۰ میزان بهره‌برداری انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی حوزه نشر بر مبنای استعلام از مدیران و کارشناسان انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران ارائه شده است:

جدول ۱۰. میزان بهره‌برداری انتشارات سازمان از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی مؤثر

ردیف	نوع فناوری	وضعیت	میزان بهره‌برداری			
			عدم استفاده	بسیار کم	کم	زیاد
۱	سامانه انتشارات: دریافت، دوری و ارزیابی آثار	دارد	✓			
۲	نشر الکترونیکی	ندارد	✓			
۳	بازاریابی و تبلیغات اینترنتی	دارد		✓		
۴	سامانه فروشگاه آنلاین محصولات (کتاب و ...)	ندارد				
۵	بانک اطلاعاتی از مشتریان و مخاطبان	ندارد	✓			
۶	نیازسنجی از مخاطبان	ندارد	✓			
۷	سیستم توصیه‌گر کتاب	ندارد	✓			
۸	شبکه‌های اجتماعی	ندارد	✓			

داده‌های جدول ۱۰ نشان می‌دهد:

انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران تا پایان سال ۱۳۹۸ از بسترهای فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی که در فرایندهای نشر کتاب، شامل: تولید، توزیع، اطلاع‌رسانی و فروش، مؤثر بوده و ناشران دیگر داخلی و خارجی بهره‌مند شده‌اند، برخوردار نبوده و استفاده نکرده است. گرچه در سال ۱۳۹۹ سامانه فروشگاه آنلاین محصولات راه‌اندازی شده است؛ اما، تا زمان انجام پژوهش، انتشارات سازمان در دو زمینه از فناوری اطلاعات و ارتباطات استفاده می‌کرد: (۱) استفاده از ایمیل برای دریافت و ارسال آثار از پدیدآورندگان و داوران و بالعکس، (۲) درج خبر منشورات جدید سازمان در اینترنت و اینترنت (سایت سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران).

بحث و نتیجه‌گیری

در این بخش ابتدا گزیده‌ای از یافته‌های پژوهش حاضر گزارش شده است و در ادامه دیدگاه و تحلیل پژوهشگران بر اساس یافته‌ها بیان می‌شود.

سازمان‌های مختلف از سال ۱۳۱۶ الی ۱۳۹۸ طی بیش از ۸۰ سال، تعداد ۶۹۳ عنوان (۱۵۵۴ جلد) کتاب منتشر کرده‌اند. آثار «گردآوری و تدوین» و با اندک اختلاف، آثار «تألیفی» از نظر فراوانی، سهم مهمی از منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و سازمان‌ها و کتابخانه‌های ادغام شده را به خود اختصاص داده است. سازمان فعلی در طول فعالیت خویش (۱۳۸۱-۱۳۹۸ = ۱۸ سال) تعداد ۳۶۲ عنوان (۶۷۵ جلد) کتاب منتشر نموده است که به طور متوسط هر سال حدود ۲۰ عنوان (حدود ۳۸ جلد، با احتساب گزارش‌های سالانه) کتاب منتشر نموده است. این رقم در مقایسه با مجموع فعالیت‌های انتشاراتی دو سازمان قبلی (کتابخانه ملی ایران و سازمان اسناد ملی ایران) که ۵ عنوان (۱۰ جلد) بوده است، هم از نظر فراوانی عنوان و هم از نظر تعداد جلد، ۴ برابر (۴۰۰ درصد) رشد داشته است. یعنی ادغام کتابخانه ملی ایران و با سازمان اسناد ملی ایران موجب ارتقاء فعالیت انتشاراتی شده و از این منظر ادغام صورت گرفته مفید بوده است که با پژوهش میزان دار و یآوری (۱۳۹۶) که به استقلال دو سازمان اعتقاد دارد، همخوانی ندارد.

در منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، هم از نظر فراوانی «عنوان» و هم از نظر فراوانی «جلد» بر اساس نقش پدیدآور، «تدوین و گردآوری» با ۱۰۸ عنوان (۲۹/۸۳ درصد) بیشترین فراوانی و آثار «تصحیح متون» با ۵ عنوان (۱/۳۸ درصد) کمترین فراوانی را شاهد هستیم. همچنین کمتر از یک درصد از منشورات سازمان، به زبان‌های غیرفارسی/بین‌المللی اختصاص یافته است که یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج پژوهش تیریزنیا و افقهی (۱۳۹۴) همخوانی دارد. سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در سطح بین‌المللی فعالیت دارد

و با کتابخانه‌های ملی، دانشگاهی و پژوهشی مهم و بزرگی در جهان تفاهم‌نامه دارد. انتظار می‌رفت سازمان در ترجمه آثارش به زبان‌های بین‌المللی (انگلیسی، عربی و ...) فعال‌تر و آثار متنوع و زیادی را منتشر نماید که متأسفانه کمتر از یک درصد منشورات سازمان از نظر عنوان، به زبان‌های غیرفارسی / بین‌المللی است. سازمان تاکنون با هیچ یک از کتابخانه‌های ملی جهان کتاب مشترکی منتشر نکرده است. همچنین سازمان نقش مؤثری در راه‌اندازی و برگزاری «کنفرانس رؤسای کتابخانه‌ها و آرشیوهای ملی کشورهای عضو اکو (افلا)» داشته که نتوانسته است از این ظرفیت و فرصت نیز استفاده و بهره‌برداری نماید.

به نظر می‌رسد انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در مدت زمان فعالیت خویش از زمان تأسیس تا بازه مطالعه این پژوهش (۱۳۸۱-۱۳۹۸ = ۱۸ سال) فعالیت چشمگیری داشته؛ اما با فراز و نشیب‌های متعددی همراه بوده است. انتشارات سازمان از بدو تأسیس، شیوه نامه «مؤسسه چاپ و نشر» کتابخانه ملی ایران و آیین‌نامه آن را ملاک قرار داده و تاکنون بر این اساس فعالیت نموده است. بنابراین، از انسجام و ساختار کامل و جامعی برخوردار نیست.

یافته‌ها نشان داد بیشترین فعالیت کمی انتشاراتی سازمان (بر اساس تعداد جلد) در سال‌های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۶ بوده است؛ زیرا بررسی‌های پژوهشگران نشان داد در این بازه زمانی، مجموعه ۴۵ جلدی فهرستگان نسخه‌های خطی ایران (فنخا) حدود ۱۰۰ عنوان کتاب (فنخا: ۴۵ جلد؛ معجم المخطوطات العراقیه: ۴۰ جلد و اکثر گزارش‌های سازمانی و ...) منتشر شده است که البته سازمان در آماده‌سازی (دریافت فایل، داوری، ارزیابی، ویراستاری، نمونه‌خوانی و صفحه‌آرایی) آن‌ها نقشی نداشته است؛ البته این آثار اشکالات قابل توجهی نیز دارند. از جمله اشکالات فنخا این است که فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های متعددی که توسط مجمع ذخائر اسلامی در قم منتشر شده و بالغ بر ۱۰۰ جلد می‌شود در این اثر وجود ندارد یا این که برخی اطلاعات مهم برخی از فهرست‌ها از جمله فهرست نسخه‌های خطی شادروان محمد نجوانی در کتابخانه مرکزی (ملی) تبریز که توسط دانشمند فرهیخته میرودود سیدیونسی تدوین شده، حذف شده است. در معجم المخطوطات العراقیه نیز تمامی فهرست‌های منتشر شده به طور کامل رصد نشده است و از نظر صفحه‌آرایی نیز با توجه به قطع کتاب، فونت خطوط بسیار درشت است که همین امر موجب افزایش هزینه تولید شده است. قطعاً اگر داوری و ارزیابی علمی و اقتصادی دقیقی توسط سازمان صورت می‌گرفت، بخشی از این اشکالات مرتفع می‌گردید.

یافته‌ها و مطالعات کتابخانه‌ای نشان داد در بند ج ماده ۲ اهداف و مأموریت سازمان بعد از تصویب ادغام دو سازمان «کتابخانه ملی ایران» با «سازمان اسناد ملی ایران»، چنین آمده است: «وظایف و مأموریت‌های تخصصی "اسناد ملی ایران" و همچنین "کتابخانه ملی ایران" در قالب دو معاونت مستقل تحت عنوان

«کتابخانه ملی ایران» و «اسناد ملی ایران» با برنامه مستقل در قوانین بودجه سنواری انجام خواهد شد (کیانی هفت‌لنگ، ۱۳۸۵، ج ۲، ص. ۹۹۳)، با این توصیف انتظار می‌رود اهداف و وظایف دو نهاد ادغام شده تداوم داشته باشد، پس می‌توان استنباط نمود:

از نظر موضوع کلی:

- تعداد ۲۱۸ عنوان (۶۰/۳۳ درصد)، از منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به طور کامل با اهداف و مأموریت‌های آن همخوانی داشته است.

- تعداد ۱۰۳ عنوان (۲۸/۴۵ درصد)، از منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران که در موضوع «علوم تاریخی» هستند، بین رشته‌ای محسوب شده و به طور کامل با اهداف و وظایف سازمان همخوانی ندارد.

- تعداد ۴۱ جلد (۱۱/۳۲ درصد)، از منشورات سازمان در موضوع‌های «علوم ادبی و عرفانی»، «علوم دینی»، «علوم سیاسی»، «علوم فرهنگی و اجتماعی» و «علوم فنی و مهندسی» با اهداف و مأموریت‌های سازمان همخوانی ندارد.

- از نظر فراوانی موضوع کلی «علوم آرشیوی و علوم اسنادی»، در رتبه سوم قرار دارد که انتظار می‌رفت در رتبه دوم قرار بگیرد، لذا فعالیت انتشارات سازمان در حوزه علوم آرشیوی و اسنادی نسبت به علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی کمتر بوده است.

- با توجه به این که کتابخانه ملی ایران به طور میانگین (با احتساب زمان تأسیس و ادغام = ۱۳۱۶-۱۳۸۱) سالانه ۶ جلد کتاب و سازمان اسناد ملی ایران به طور میانگین (با احتساب زمان تأسیس و ادغام = ۱۳۴۹-۱۳۸۱) سالانه حدود ۳ جلد کتاب منتشر نموده است؛ میانگین منشورات کتابخانه ملی ایران سالانه سه جلد بیشتر از اسناد ملی ایران بوده است.

از نظر موضوع تخصصی:

- بیشترین فراوانی بر اساس عنوان، به ترتیب به «تاریخ شفاهی»، «سازماندهی اطلاعات» و «سرگذشت‌نامه‌ها» اختصاص دارد که کاملاً با اهداف و مأموریت‌های اصلی سازمان همخوانی کامل ندارد، زیرا تاریخ شفاهی و سرگذشت‌نامه از اهداف و اولویت‌های فرعی (میان رشته‌ای/ موضوعی) است و سازمان اولویت‌های مهم‌تر دیگری دارد که متأسفانه مغفول مانده است. با توجه به این که سازمان‌های دیگری مانند «وزارت امور خارجه»، «مرکز اسناد دفاع مقدس»، «مرکز اسناد انقلاب اسلامی» و کتابخانه‌ها و مراکز متعدد دیگری در حوزه تاریخ شفاهی فعالیت می‌نمایند، به نوعی موازی‌کاری و اتلاف هزینه نیز محسوب می‌شود و

انتظار می‌رفت موضوع‌های «سازماندهی اطلاعات» و منابع مربوط به ایران و اسلام در داخل و خارج از کشور، در اولویت اول قرار می‌گرفت.

- بیشترین فراوانی بر اساس جلد، به ترتیب به «نشریات ادواری»، «سازماندهی اطلاعات» و «تاریخ شفاهی» اختصاص دارد که تا حدودی با اهداف و مأموریت‌های اصلی سازمان همخوانی دارد؛ هرچند موضوعات مهم دیگری نیز وجود دارد که انتظار می‌رفت بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

- موضوع‌های «خطابه‌ها»، «شعر و داستان» و «فرهنگ و اجتماع» به طور کامل با اهداف و مأموریت‌های سازمان همخوانی ندارد.

به عنوان سازمان مادر در کشور و با توجه به این که یکی از وظایف این سازمان «انجام مشاوره، نظارت، هدایت و ارائه خدمات فنی و برنامه‌ریزی و سازماندهی به کتابخانه‌ها و آرشیوهای کشور» است؛ متأسفانه به غیر از «سازماندهی اطلاعات»، در زمینه‌های موضوعی دیگر منشوراتی که بتواند قابل استفاده کتابخانه‌ها و آرشیوهای دیگر باشد، تولید و منتشر نکرده است. علاوه بر ساختمان و تجهیزات و نیروی انسانی، پنج فرایند (اقدام مهم) برای حیات و پویایی هر کتابخانه و آرشیوی لازم است که عبارتند از: ۱) شناسایی، فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی، ۲) حفاظت و نگهداری، ۳) سازماندهی و فهرست‌نویسی، ۴) اطلاع‌رسانی و خدمات منابع آرشیوی و کتابخانه‌ها، ۵) مدیریت و برنامه‌ریزی در آرشیوها و کتابخانه‌ها؛ اما یافته‌ها نشان داد، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به غیر از «سازماندهی اطلاعات: فهرست‌نویسی و رده‌بندی»، در سایر زمینه‌ها از جمله «شناسایی، فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی»، «حفاظت و نگهداری»، «اطلاع‌رسانی و خدمات» منابع آرشیوی و کتابخانه‌ای و همچنین «مدیریت و برنامه‌ریزی» در آرشیوها و کتابخانه‌ها، عملکرد قابل توجهی ندارد. بنابراین، نتوانسته است به عنوان کتابخانه مادر و کلیدی در سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی و آرشیوی نقش مؤثری داشته باشد.

در زمینه دانشنامه‌ها و فرهنگ‌ها آثار برجسته و مهمی، غیر از «دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی» منتشر نشده است. البته، اخیراً طرح‌هایی در زمینه دانشنامه‌های اسناد مصوب و در حال تدوین مدخل‌ها هستند و همچنین «دانشنامه ایران زمین» با همکاری سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی تحت وب منتشر شده است که قطعاً ارزشمند و کارنامه علمی، پژوهشی و انتشاراتی سازمان را وزین نموده است. به اعتقاد آذرنگ (۱۳۸۹) منابع مرجع، از جمله زیرساخت‌های پژوهش، آموزش، نگارش، اطلاع‌رسانی، روزنامه‌نگاری، رسانه‌گری و بسیاری فعالیت‌های دیگر است. ناشری که بتواند انتشار چند منبع موثق مرجع را به پایان برساند، به توانی فنی دست می‌یابد که بر سایر فعالیت‌های انتشاراتی آن تأثیر می‌گذارد. از این رو، حمایت از

نشر منابع مرجع، مستقیم و غیرمستقیم بر تولید علمی- فرهنگی تأثیر خواهد گذاشت و هر یک از گونه‌های منابع مرجع که درست تدوین شوند، ثروت ملی و سرمایه‌گذاری ملی است.

در طول فعالیت سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۱-۱۳۹۸) فناوری اطلاعاتی و ارتباطاتی، تحولات عظیمی در دنیای آرشیوها و کتابخانه‌ها به وجود آورده است که انتظار می‌رفت در زمینه‌های کاری آرشیوها و کتابخانه‌ها بر بستر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی منشورات متعددی توسط انتشارات سازمان منتشر می‌شد، که متأسفانه بسیار اندک است. البته همان تعداد اندک نیز که اغلب ترجمه هستند با تأخیر چند ساله منتشر شده است.

همچنین، یافته‌ها نشان داد به طور کلی انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از نظر کمی، همکاری انتشاراتی قابل توجهی داشته است؛ گرچه نتوانسته از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های ناشران بخش خصوصی استفاده بهتر و چشمگیری نماید، ولی برعکس ناشران بخش خصوصی توانسته‌اند از همکاری انتشاراتی سازمان (در نوع: سازمان به عنوان ناشر دوم و همچنین در نوع: درج نام و آرم سازمان در ...) استفاده بهتری نمایند که نشر تیسرا و نشر کتابدار از جمله ناشران خصوصی در این زمینه است. همچنین، در آثاری که همکاری به صورت «درج نام و آرم سازمان در جلد کتاب (روی جلد، عطف جلد و یا پشت جلد)، صفحه عنوان، شناسنامه/ صفحه حقوقی، یادداشت فیفا و ...» بوده، درج نام و آرم سازمان از یکدستی برخوردار نیست و بیشتر سوء استفاده از نام سازمان تلقی می‌گردد؛ انتظار می‌رود مدیریت انتشارات سازمان برای این نوع همکاری، شرایط و خط مشی تدوین و ابلاغ نموده و قراردادی برای رعایت آن با ناشران همکار داشته باشد.

یکی از مؤلفه‌های مهم و ضروری که در صفحه حقوقی (شناسنامه) کتاب‌ها درج می‌شود «تیراژ/ شمارگان» کتاب است. یافته‌ها نشان داد متأسفانه تیراژ ۱۵ درصد از منشورات سازمان مشخص نبوده و درج نشده است. بررسی‌های دقیق نشان داد در چند سال اخیر (حداقل سه سال اخیر) تیراژ کتاب‌های منتشر شده کمتر از ۵۰۰ نسخه است. به نظر می‌رسد متأسفانه عدد واقعی درج نمی‌گردد و عدد غیرواقعی ۵۰۰ نسخه درج می‌گردد. به نظر پژوهشگران - با این احتساب که تیراژ کتاب‌های چاپ شده در طول سال‌های ۱۳۸۱ الی ۱۳۹۸ واقعی باشد - میانگین تیراژ منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران با توجه به جایگاه ملی و بین‌المللی آن در طول سال‌های ۱۳۸۱ الی ۱۳۹۸ مناسب نبوده و در شأن سازمان نیست. بیشترین تیراژ مربوط به آثار «تصحیح متون» است. با توجه به این که تصحیح متون و احیای میراث مکتوب غنی ایرانی اسلامی بسیار ارزشمند و حائز اهمیت است؛ تیراژ بالای این نوع آثار، با وجود تعداد عناوین کم، نشانگر محتوای ارزشمند و مصحح توانمند این آثار است. کمترین تیراژ مربوط به آثار «چاپ فاکسیمیل» است. معمولاً آثار فاکسیمیل هزینه بالا و در نتیجه قیمت بالا، قابل استفاده مخاطبان خاص و با اهداف خاص صورت

می‌گیرد. بنابراین، تیراژ پایین در این نوع آثار طبیعی است. مشکل بسیار مهم در بررسی وضعیت میانگین تیراژ منشورات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران این است که تقریباً بیش از نصف کتاب‌های نفیس و هنری چاپ شده مانند: «زال و رودابه»، «مثنوی معنوی» و ... توسط مدیران سازمان به میهمانان، نهادها و سازمان‌ها بدون در نظر گرفتن علائق، نیازمندی و ... اشخاص، نهادها و سازمان‌ها اهداء می‌گردد. نویسندگان معتقدند تیراژ واقعی، آن است که به فروش برسد. البته جای امیدواری است که بیشترین منشورات پرتیراژ سازمان بر اساس موضوع کلی در حوزه «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» است. بنابراین، می‌توان گفت سازمان در راستای توسعه، ترویج و آموزش یکی از وظایف، اهداف و مأموریت‌های اصلی و مهم سازمان یعنی حوزه «کتابداری و اطلاع‌رسانی»، فعالیت انتشاراتی معقول و مناسبی داشته است و انتظار هم جز این نیست؛ اما، انتظار می‌رفت که رتبه بعدی تیراژ کتاب‌ها با توجه به وظایف، اهداف و مأموریت اصلی و مهم سازمان به «علوم آرشیوی و اسنادی» اختصاص یابد که متأسفانه محقق نشده است و این جایگاه بعد از موضوع‌های کلی «علوم تاریخی» و «علوم ادبی و عرفانی» در رتبه چهارم قرار گرفته است.

«وضعیت» و «میزان بهره‌برداری» انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی مؤثر در صنعت نشر تا پایان سال ۱۳۹۸ نشان داد سازمان از ۹ نوع امکان مبتنی بر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی مؤثر در صنعت نشر (شامل: تولید، توزیع، اطلاع‌رسانی و فروش، نظرسنجی و ...)، تا زمان پژوهش فقط توانسته است از امکان «پست الکترونیکی برای ارسال و دریافت آثار» و «بازاریابی و تبلیغاتی اینترنتی»، آن‌هم به میزان «کم» بهره‌مند شود. بنابراین، می‌توان گفت انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران درصد کمی از کارایی فناوری اطلاعات و ارتباطات در صنعت نشر را تا زمان پژوهش استفاده نموده است. البته در سال ۱۳۹۹ اداره کل آموزش و پژوهش، «سامانه انتشارات» را تهیه و به صورت آزمایشی راه‌اندازی نمود؛ اما، تاکنون (اواخر خرداد ۱۴۰۱) به صورت کامل و رسمی عملیاتی نشده است و اشکالات آن مرتفع نشده است. این سازمان تا پایان سال ۱۳۹۸ هیچ‌گونه برنامه و خط مشی مدون، مکتوب و ابلاغ شده‌ای برای نشر الکترونیکی نداشته است؛ گرچه در سال ۱۳۹۹ با همکاری فکری پژوهشگران، اقدامات اولیه صورت گرفت. در اوایل سال ۱۴۰۰ طبق گزارش مدیر انتشارات، اولین کتاب الکترونیکی عرضه شد. اما، آیین‌نامه، دستورالعمل و خط‌مشی این نوع نشر توسط انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران ابلاغ و اطلاع‌رسانی نشده است. محسنی (۱۳۸۷) معتقد است نشر الکترونیک فرصت کم‌نظیری را به سازمان‌ها و کارکنان آن‌ها داده است که به طور دائم و شبانه‌روز با مخاطبان خود ارتباط داشته باشند و هر لحظه بتوانند این اطلاعات را روزآمد کنند. آن‌ها با کمک این ابزارهای جدید می‌توانند هم محصولات سنتی خود را به صورت الکترونیکی عرضه کنند و هم محصولات جدیدی را عرضه کنند که قبلاً نمی‌توانستند. علاوه بر آن، سازمان‌ها می‌توانند

نظام اطلاع‌رسانی خود را به گونه‌ای طراحی کنند که مخاطبان نیز بتوانند در هر زمان و مکان با سازمان و کارکنان آن ارتباط برقرار کنند. بدین ترتیب ارتباطی دوسویه و تعاملی بین سازمان و مخاطبان ایجاد می‌شود، چیزی که فعلاً در سطح انتشارات سازمان دیده نمی‌شود.

در اواخر سال ۱۳۹۹ اداره کل آموزش و پژوهش، «سامانه فروش آنلاین» خود را نیز تهیه و راه‌اندازی نمود که اتفاق مبارکی است. انتشارات سازمان تاکنون هیچ‌گونه بانک اطلاعاتی جامع از مشتریان را ندارد و با وجود راه‌اندازی سامانه فروشگاه آنلاین، تاکنون نتوانسته است از تمام امکانات آن به ویژه ارتباط با مشتریان بهره‌برداری نماید. هر ناشری برای «تطابق کتاب با نیازهای مشتری»، بایستی به «نیازسنجی از مشتریان» اهتمام داشته باشد. امروزه سامانه‌های برخط کتاب این امکان را فراهم نموده‌اند تا مشتریان حقیقی و حقوقی نیازها و علائق شخصی و علمی خویش را اعلام نمایند. انصارزاده (۱۳۹۶) معتقد است، نبود پیوند عمیق فکری میان ناشر و مؤلف و همچنین نبود پیوند میان ناشر و مخاطبان از اساسی‌ترین چالش‌های حوزه نشر کتاب در کشور ایران است. ناشران می‌توانند برای تشویق مشتریان به پرکردن فرم نیازسنجی، تخفیف و جوایزی را برای پیشنهادات مناسب در نظر بگیرند. متأسفانه انتشارات سازمان نتوانسته است چنین بستری را فراهم و از نیازهای جامعه بالفعل و بالقوه خویش بهره‌برداری و استفاده نماید. یعنی جریان اطلاعات در انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران یک‌طرفه و صرفاً از سوی ناشر به مخاطبان است. فروش منشورات سازمان در «فدیو»^۱ و امثال آن از پیشنهادات پژوهشگران است. امید که از تمام ظرفیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات استفاده گردد.

پیشنادهایی اجرایی برای مدیران و دست‌اندرکاران انتشارات

- تدوین آیین‌نامه اجرایی همکاری‌های انتشاراتی: یافته‌ها نشان داد آشفستگی در همکاری‌های انتشاراتی سازمان مشهود بود. برای رفع این مشکل بایستی انتشارات سازمان، نسبت به تدوین و تصویب شیوه‌نامه، آیین‌نامه و دستورالعمل اجرایی همکاری‌های انتشاراتی اقدام نماید. هرچند سازمان در حال حاضر از طریق واحد حقوقی نسبت به عقد قرارداد در برخی موارد اقدام می‌کند و یا در شورای انتشارات سازمان، همکاری‌های انتشاراتی را مطرح و تصمیم‌گیری می‌کنند؛ اما، از نظر کارشناسی در اجرا مشکلاتی دارد. بهتر است سازمان این دستورالعمل را در سایت انتشارات سازمان قرار دهد تا علاقه‌مندان با اطلاع و آگاهی از شرایط، اقدام نمایند. تصمیم شورای انتشارات با توجه به عدم ثبات

- پست‌های مدیریت در ارکان سازمان، عدم آشنایی مدیران با صنعت نشر و بازار نشر، همیشه موفقیت‌آمیز و بدون دردسر نبوده است.
- آموزش حرفه‌ای و پژوهش (آموزش دست‌اندرکاران و عوامل انتشارات و کارگاه‌های آموزشی برای پدیدآورندگان): اداره انتشارات سازمان با برگزاری کارگاه‌های آموزشی متعدد از جمله شناخت اجزای کتاب و استانداردها، شیوه استناددهی و تنظیم فهرست منابع، نمایه‌سازی کتاب، ویرایش کتاب و ... علاوه بر توانمندسازی پدیدآورندگان و عوامل اجرایی، در هزینه فرصت کارشناسی، ویراستاری، صفحه‌آرایی و ... صرفه‌جویی نماید.
 - توجه به کیفیت آثار به جای کمیت: سازمان همراه با کمیت که در اثر تجربه بایستی رشد داشته باشد، به کیفیت آثار نیز توجه ویژه‌ای نماید.
 - برون‌سپاری تولید و توزیع: سازمان، محتوا را مدیریت کند و بقیه فرآیندهای نشر را از طریق همکاری با ناشران بخش خصوصی برون‌سپاری نماید.
 - مخاطب‌شناسی قبل از چاپ: مخاطب‌شناسی برای توزیع کتاب، شاه‌کلید انتشارات تخصصی و موضوعی است.
 - تخفیف ویژه برای مشتریان دائمی و سفارش/خریدهای گروهی
 - انتصاب مدیران متخصص در رأس انتشارات سازمان
 - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین صنعت نشر و به ویژه نگاه اقتصادی و سودآوری به انتشارات سازمان

سپاسگزاری

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی مصوب شورای پژوهش سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران است که به صورت مفصل به عملکرد انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران پرداخته است. از تمام همکاران و دست‌اندرکاران انتشارات سازمان، مخازن کتابخانه ملی و مدیران قدیمی و جدید انتشارات که در به ثمر رسیدن این پژوهش سهیم بوده‌اند، قدردانی می‌شود.

منابع

- آدرنگ، عبدالحسین (۱۳۸۹). *نشر و انقلابی در راه: همراه با گفتاری چند در زمینه دانشنامه‌نگاری و ویرایش*. تهران: موسسه فرهنگی هنری جهان کتاب.
- ابراهیمی، سعید (۱۳۸۶). مرکز مدارک علمی، موزه و انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور از گذشته تا امروز. *کتاب سال*، ۱۸(۴)، پیاپی ۷۲، ۳۳۷-۳۴۸.

- اشرفی‌ریزی، حسن؛ کاظم‌پور، زهرا؛ پاپی، احمد (۱۳۸۹). تعیین میزان انتشارات ناشران تخصصی غیردولتی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۰. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۳(۲)، ۵۰-۱۴.
- انصارزاده، سلمان (۱۳۹۶). *عوامل مؤثر بر فروش کتاب در ایران از دیدگاه ناشران و کتاب‌فروشان*. زیر نظر علی‌اصغر سیدآبادی [برای] دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی، معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: خانه کتاب.
- باب‌الحوادثی، فهیمه (۱۳۸۷). *آشنایی با مبانی چاپ و نشر با تأکید بر نشر الکترونیکی و اقتصاد نشر*. تهران: چاپار.
- تبریزینیا، مجتبی؛ افقهی، اسماعیل (۱۳۹۴). *آمار نشر کتاب در ایران (۱۳۵۸-۱۳۹۳)*. زیر نظر مجید غلامی جلیسه. تهران: خانه کتاب.
- رسولی، بهروز (۱۳۹۶). *بررسی وضعیت موجود فروشگاه‌های برخط کتاب در ایران با نگاهی به وضعیت بین‌المللی*. زیر نظر علی‌اصغر سیدآبادی [برای] دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی، معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: خانه کتاب.
- سن‌گوپتا، آی. ان (۱۳۷۱). *مروری بر کتاب‌سنجی، اطلاع‌سنجی، علم‌سنجی و کتابخانه‌سنجی*. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۱۰(۲)، ۵۸-۳۸.
- طالب‌زاده، خسرو (۱۳۹۶). *ارزیابی حوزه‌های تأثیرگذار یارانه‌های نشر*. زیر نظر علی‌اصغر سیدآبادی [برای] دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی، معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: خانه کتاب.
- مطلبی، داریوش (۱۳۹۸). *مشکلات صنعت نشر کتاب ایران: مبتنی بر مرور متون*. فصلنامه فرهنگ-ارتباطات، ۲۰(۴۸)، ۲۰۵-۲۳۳.
- کیانی‌هفت‌لنگ، کیانوش (۱۳۸۵). «سازمان اسناد ملی ایران». در: *دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی* (جلد دوم). تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران. ۹۹۰-۹۹۴.
- محسنی، حمید (۱۳۸۷). *آشنایی با چاپ و نشر در روابط عمومی*. تهران: کتابدار.
- معیدفر، سعید؛ شهلی‌بر، عبدالوهاب؛ علامه، ساجده؛ شهبازی، مهدی؛ پیراهری، نیر (۱۳۹۶). *ارزیابی روند تولید کتاب در ایران: در سال‌های برنامه‌های سوم تا پنجم توسعه و دلالت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی*. زیر نظر علی‌اصغر سیدآبادی [برای] دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی فرهنگی، معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: خانه کتاب.
- میزان‌دار، شیرین؛ یآوری، اسدالله (۱۳۹۶). *بررسی ادغام سازمان اسناد ملی ایران و کتابخانه ملی ایران با توجه به ساختار اداری، صلاحیت‌ها و قواعد حقوقی حاکم بر فعالیت‌ها (۱)*. *آرشیو ملی*، ۳(۲)، ۸۰-۹۳.

References

- Ansarzadeh, S. (2016). *Factors affecting book sales in Iran from the point of view of publishers and booksellers*. Under the supervision of Ali Asghar Seyedabadi [for] Office of Cultural Studies and Planning, Deputy of Cultural Affairs of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. Tehran: Book House. (in Persian)
- Ashrafi Rizi, H., Kazem Pour, Z., & Papy, A. (2010). Investigating the Publication of Publishers of Non - Governmental in the Field of Library and Information Science between 2001-2008. *Library and Information Sciences*, 13(2), 295-318. (in Persian)

- Azarang, A. H. (2010). *Publishing and a revolution on the way: along with several speeches in the field of encyclopedia writing and editing*. Tehran: Jahan Kitab Cultural and Artistic Institute. (in Persian)
- Bab Al-Hawaeji, F. (2008). *Introduction to the basics of printing and publishing with an emphasis on electronic publishing and publishing economics*. Tehran: Chapar. (in Persian)
- Ebrahimi, S. (2007). Center for scientific documents, museum and publications of the country's management and planning organization from the past to the present. *Year book*, 18(4), 337-348. (in Persian)
- Idachaba, J. A. (2021). Organization and Preservation of Government Publications in Benue State Legislative Library, Makurdi. *Inter. J. Acad. Lib. Info. Sci.* 9(7), 364-370.
- Kiani-Haftlang, K. (2005). National Archives Organization of Iran. In: *Encyclopedia of library and information science* (Volume II). Tehran: National Library and Archives of Iran. 990-994. (in Persian)
- Matlabi, D. (2019). The problems of Iran's Book Publishing Industries: Literature review. *Journal of Culture-Communication Studies*, 20(48), 205-234. (in Persian)
- Mizandar, S., & Yavari, A. (2016). Examining the integration of the National Archives Organization of Iran and the National Library of Iran with regard to the administrative structure, competencies and legal rules governing the activities (1). *National Archives*, 3(2), 80-93. (in Persian)
- Moaidfar, S., Shahlibar, A. W., Allameh, S., Shahbazi, M., & Pirahari, N. (2017). *Evaluation of the book production process in Iran: in the years of the third to fifth development plans and economic, social and cultural implications*. Under the supervision of Ali Asghar Seyedabadi [for] Office of Cultural Studies and Planning, Deputy of Cultural Affairs of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. Tehran: Book House. (in Persian)
- Mohmud, D. D., & Sackett, P. (2007). Malaysia's government publishing house: a quest for increased performance through technology. *Public Administration and Development: The International Journal of Management Research and Practice*, 27(1), 27-38.
- Mohmud, D. D., & Sackett, P. (2007). Malaysia's government publishing house: a quest for increased performance through technology. *Public Administration and Development: The International Journal of Management Research and Practice*, 27(1), 27-38.
- Mohseni, H. (2008). *Introduction to printing and publishing in public relations*. Tehran: Librarian publication. (in Persian)
- Mostafa, N. S. (2021). Government Publishing Office Printing Library: A Case study. *International Journal of Library and Information Sciences*.
- Rasouli, B. (2017). *Examining the current situation of online book stores in Iran with a view to the international situation*. Under the supervision of Ali Asghar Seyedabadi [for] Office of Cultural Studies and Planning, Deputy of Cultural Affairs of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. Tehran: Book House. (in Persian)
- Sengupta, I. N. (1992). An overview of Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics, and librametrics. *Journal of information processing and management*, 10(2), 38-58. (in Persian)

- Tabriznia, M., & Afghahi, I. (2015). *Statistics of book publishing in Iran (1979-2014)*. Under the supervision of M. Gholami Jaliseh. Tehran: Book House. (in Persian)
- Talebzadeh, K. (2017). *Evaluation of the effective areas of publishing subsidies*. Under the supervision of Ali Asghar Seyedabadi [for] Office of Cultural Studies and Planning, Deputy of Cultural Affairs of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. Tehran: Book House. (in Persian)